

Wandeling langs antifascistische plekken in de regio Arnhem, 2022

Levende monumenten

Een vijfdaagse workshop over design en activisme

Activisme is het meest effectief als je zelf het onrecht hebt meegemaakt waar je tegen strijdt. Anderen mobiliseren voor thema's die ver van mensen af staan, is soms noodzakelijk, maar een goeie campagne kan de eigen ervaring niet vervangen. Een kernvraag van activisme en communicatie is dan ook hoe deze belichaamde kennis respectvol kan worden vertaald om anderen van de noodzaak te overtuigen. Tijdens een vijfdaagse workshop in Arnhem leerden lokale activisten ons dankzij hun verhalen anders te kijken naar de geschiedenis van antifascistische strijd in de omgeving. De kunstacademiestudenten die deelnamen, werden vervolgens uitgenodigd hun eigen boodschap te ontwikkelen vanuit hun ervaringen.

Tekst en beeld Roodepers

De Slag om Arnhem

Arnhem staat internationaal bekend als locatie van de Slag om Arnhem tijdens de Tweede Wereldoorlog. Wie in het derde weekend van september de regio bezoekt, zal overal een bordeauxrode vlag met een lichtblauwe *pegasus* zien wapperen. Bewoners van de regio herdenken zo jaarlijks de Britse en Poolse soldaten die in 1944 tegen de nazi's vochten. De slag is misschien wel de belangrijkste collectieve herinnering in de regio. Er zijn meer dan vijftig oorlogsmonumenten verspreid overal door Arnhem en in Oosterbeek, Wolfheze en Renkum. Er zijn wandelingen, er is een museum. Veel Engelse toeristen – vaak familie van veteranen – bezoeken regelmatig de regio om de verhalen van hun grootouders te begrijpen. Loop je even later het centrum van Arnhem in, dan is er de kans dat je hakenkruizen en de fascistische stickers van lokale nazi-groepen tegenkomt. Want Arnhem is de uitvalsbasis van diverse extreemrechtse groepen, zoals de nazi's van de Nederlandse Volks-Unie (NVU), en voorheen Voorpost en Blood & Honour. Ook al zijn ze relatief klein in aantal, het is toch op z'n minst merkwaardig dat dit in Arnhem gebeurt, een stad met een sterk oorlogsverleden. Hoe kan het dat in Arnhem massaal de Tweede Oorlog wordt herdacht, maar mensen blind lijken voor het hedendaagse fascisme?

Sint-Eusebiuskerk, Arnhem (1945), Gelders Archief

Antifascisme in Arnhem

Op het moment dat ik werd uitgenodigd door de kunstacademie in Arnhem voor een vijfdaagse workshop voor studenten Grafisch Ontwerpen, leek het me dat een uitgelezen kans om de relatie van de geschiedenis van de antifascistische strijd in Arnhem met het antifascisme van nu te onderzoeken. Daarvoor had ik de hulp nodig van lokale activisten die meer wisten over de geschiedenis van deze strijd in de regio. Als docent aan een kunstacademie nodig ik vaker activisten uit als gastdocenten, of vraag ze om workshops te organiseren voor de studenten. Zo worden thema's als de klimaatcrisis of woningnood – die voor sommigen nog abstract lijken – ineens heel tastbaar. Grafisch ontwerpers worden geacht om de boodschap van een ander effectief te communiceren met tekst en beeld. Ik heb geleerd dat visuele communicatie het meest effectief is als de ontwerper zelf de boodschap niet alleen begrijpt maar ook voelbaar maakt, simpelweg omdat de ervaringen van mensen tastbaarder zijn dan een theoretisch verhaal. Voor deze workshop zocht ik contact met AFA Nederland, die me weer in contact bracht met Samuel, een lokale

activist afkomstig uit drie generaties antifascisten. Zijn grootouders zaten in het verzet en hielden Joden verborgen, zijn ouders deden mee in demonstraties tegen Blood & Honour in de jaren negentig, en zelf was hij actief bij acties tegen de NVU. Hij vertelde me alles over de geschiedenis van de omgeving, en ik vroeg hem een rondleiding te maken die de studenten langs de plaatsen van voornoemde antifascistische acties zou voeren. Hij bracht me ook in contact met buurtcentrum en creatieve vrijplaats Bieb3000 in de wijk Presikhaaf, wat als creatief centrum fungeert voor lokaal activisme en waar kunstenaars en activisten exposities organiseren en workshops geven voor kinderen in de buurt.

Workshop

De kunstacademie van Arnhem is een internationale hbo-opleiding; studenten van over de hele wereld komen naar deze academie. Aangezien ze er soms maar vier jaar wonen en de meesten geen Nederlands spreken, is het leren kennen van hun omgeving en het lokale activisme nuttig voor hun sociale oriëntatie. Het idee van de workshop was om 'levende monumenten' te creëren, gebaseerd op de ervaringen van studenten zelf. De omgeving van Arnhem is bezaaid met monumenten, maar mensen uit de buurt weten zelden waarom ze er staan of wat er ooit gebeurd is. Op die manier beperken monumenten vaak de interpretatie van historische gebeurtenissen: de officiële lezing van een historische gebeurtenis wordt in opdracht van de staat letterlijk in beton gegoten, in plaats van dat een veelvoud aan verhalen wordt vertolkt. De vraag was dan ook of kunstenaars en ontwerpers manieren kunnen vinden om monumenten inclusiever te maken en op die manier geschiedenis 'levend' te houden.

Vanuit het idee van belichaamd activisme werd op dag één van de workshop aan de studenten gevraagd wat hun sociale of politieke boodschap zou zijn. Niet makkelijk, maar gelukkig was de inspirerende omgeving van Bieb3000 er om de studenten te laten zien hoe lokaal activisme en kunst samen bestaan en praktisch georganiseerd worden. Naarmate de dag vorderde had elke student vanuit hun achtergrond een uitgangspunt gevonden. Een queer-persoon die in de *clubscene* actief was, richtte zich op agressie en intimidatie in het uitgaansleven in de stad; drie studenten vormden een groep om racisme tegenover Aziaten in Nederland aan te kaarten; één student vertelde over haar overgrootouders die in concentratiekampen hadden gezeten, en wilde iets doen tegen holocaustontkenners; andere onderwerpen waren het leenstelsel, waar de studenten onder lijden, of het communiceren van onderlinge solidariteit en steun, zoals kleine gebaren en complimenten in de dagelijkse omgang met vreemden. Stuk voor stuk verhalen gebaseerd op de herinneringen of ervaringen van de studenten zelf.

Antifascistische fietstocht en wandeling

Na de wandeling te hebben uitgesteld vanwege hevige storm, kon op dag drie toch de buitenactiviteit eindelijk plaatsvinden. Met vijftien studenten vertrokken we op de fiets onder leiding van Samuel richting Oosterbeek. In een heerlijk februarizonnetje nam hij ons mee langs de bunkers, monumenten, en de oude kerk in Oosterbeek waar de Britse paratroepers de laatste positie hielden voor overgave. De kogelgaten in de stenen getuigen nog van de

laatste uren hevige strijd. Op de militaire begraafplaats in Oosterbeek merkte een student op dat ze dezelfde leeftijd had als de soldaten die er lagen en vertelde een Taiwanese student over zijn militaire dienst waar hij vorig jaar nog verplicht aan mee had moeten doen. Zo ontstond er toch een verband tussen wat er 78 jaar geleden gebeurde, en de studenten nu. Via het heuvelachtige Oosterbeek kwamen we terug in de stad waar we de koepelgevangenis aantroffen. Hier werden verzetslieden tijdens de oorlog vastgehouden, maar wist ook een aantal van hen succesvol uit te breken.

Terug in de binnenstad gingen we langs de vele oorlogsmonumenten te voet verder. Hier zagen we ook het voormalig kraakpand waar de antifascisten zich verzamelden en organiseerden. Ook liepen we langs het poppodium Willemeen waar nazi's jaren terug met wapens probeerden slachtoffers te maken tijdens een multiculturele avond. Samuel studeerde ooit geschiedenis en journalistiek en bleek een uitstekend verteller. De studenten ontdekten zo dat in elke Arnhemse straathoek verhalen van verzet en heldhaftige strijd schuilen, waar men zonder de verhalen van lokale mensen toch vaak gewoon voorbijloopt. Misschien wel het mooiste verhaal ging over de vader van Samuel, een antifascist en kunstenaar die vergeefs de burens in het Spijkerkwartier vroeg om *Stolpersteine* te installeren ter nagedachtenis aan de vermoorde Joodse families die daar weggevoerd waren. Uiteindelijk gingen ze akkoord met een tijdelijk monument en hielp de buurt mee om de namen van de families met krijtverf op de stoep te schrijven. Zoals Samuel tegen de studenten zei: 'Antifascistisch activisme is niet alleen naar demonstraties

gaan of harde acties doen tegen nazi's, maar dit kan ook een klein lokaal gebaar zijn'.

ArtEZ Propaganda Distro

Na de overvloed aan verhalen gingen de studenten hard aan de slag om hun eigen project te ontwikkelen en produceren. Geïnspireerd door de vele stickers die Samuel had achtergelaten, produceerden ze in korte tijd stapels stickers, *zines*, posters, en zelfs een krant om hun ideeën naar buiten te brengen. Op de laatste dag richtten we het klaslokaal in als een serie *distro's* met elke student achter een tafel, waarbij bezoekers stickers konden meenemen en het werk konden bekijken. Het risico van korte workshops doen over activistische of sociaal-politieke thema's is dat studenten zich via Wikipedia op een onderwerp storten, waardoor het zo abstract en onpersoonlijk blijft. Je krijgt dan posters over plasticvervuiling of ontbossing in de Amazone, zonder dat de studenten daar een directe, persoonlijke link mee hebben, en dat voelt de ontvanger van de boodschap ook. De persoonlijke en lokaal gewortelde verhalen die de studenten hoorden, zorgden voor een gepaste bescheidenheid in hun projecten. Ondanks de korte doorlooptijd heeft elke student een zeer persoonlijk verhaal gebruikt voor hun project, en kwam de eindpresentatie als bevlogen en oprecht over. Een zeer intense, maar erg geslaagde vijf dagen waarvan ik als docent veel heb geleerd, en ik hoop dat anderen er ook van kunnen leren. ☺

Met dank aan ArtEZ University of the Arts Arnhem, AFA Nederland, Samuel, Marije, en alle ArtEZ studenten Grafisch Ontwerpen.

Studenten op de Airborne Begraafplaats in Oosterbeek, 2022

Overgestickerd hakenkruis in het centrum van Arnhem, 2022

PegasusVlag langs de Rijn met uitzicht op de John Frostbrug, Arnhem

